

**Recenzja pracy doktorskiej p. mgra Rafała Stanisława Skiby nt. „Reguły Incoterms i zasady ich zastosowania w stosunku zobowiązaniowym”,
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. prof. KUL Marcina
Trzebiatowskiego**

1. Wybór tematu i wstępna ocena rozprawy doktorskiej

Wybór tematu dysertacji doktorskiej zasługuje na pełną aprobatę. Nie budzi wątpliwości, że zagadnienie spotkało się z niewielkim zainteresowaniem piśmiennictwa prawniczego. Recenzowana praca stanowi pierwszą w języku polskim kompleksową monografię dotyczącą reguł Incoterms. Istniejące publikacje mają bądź charakter poradnikowy bądź też dotyczą wybranych problemów. Wybór tematu warunkował konieczność wykorzystania literatury w języku obcym, zwłaszcza w języku angielskim. Sposób wykorzystania obcego piśmiennictwa zasługuje na uznanie nie tylko pod względem ilościowym, ale i jakościowym. Nie budzi wątpliwości, iż powstanie pracy o takim charakterze związane było z koniecznością poniesienia ogromnego wysiłku badawczego.

Niewielkie zainteresowanie polskiej doktryny prawa przedmiotowym zagadnieniem wynika z jednej strony z jego interdyscyplinarnego charakteru, a z drugiej z konieczności uwzględnienia różnych dziedzin prawa. Autor we wstępie zaznacza, że niewystarczająca jest analiza ekonomiczna zagadnienia.

Prima facie omawiane zagadnienie mogło zostać potraktowane jedynie w sposób opisowy. Recenzowane opracowanie nie ma jednak takiego charakteru. Prowadzone rozważania mają niewątpliwie charakter pogłębiony, o czym świadczy sformułowanie dwóch tez podstawowych, jak i siedmiu tez pobocznych. Niektóre z tez były formułowane wcześniej w piśmiennictwie, ale brak było ich przekonującego uzasadnienia. Przykładowo, w recenzowanym opracowaniu znalazło się po raz

pierwszy w języku polskim wyczerpujące uzasadnienie dla poglądu, iż reguły Incoterms stanowią uzanse handlowe. Większość przedstawionych tez korzysta jednak z pierwszeństwa, co zostanie na pewno zauważone w doktrynie prawa.

Wydaje się jednak, iż w tytule tematu Autor niepotrzebnie odwołuje się do szerokiego pojęcia stosunku zobowiązaniowego. Reguły Incoterms, jak sam zauważa, mają zastosowanie wyłącznie w umowie sprzedaży i dostawy. Być może tytuł powinien zostać ograniczony do umowy międzynarodowej sprzedaży towarów. Powyższa uwaga nie wpływa naturalnie na wysoką ocenę pracy. Autor poprzez tytuł chciał z pewnością podkreślić, iż prowadzone rozważania osadzone zostały w teorii prawa cywilnego. Praca godzi znakomicie walory praktyczne, jak i teoretyczne. Z jednej strony można dzięki niej poznać nie tylko poszczególne wersje reguł Incoterms, czy też problematykę dotyczącą zastosowania reguł w umowach, ale także znaleźć odpowiedź na szereg problemów teoretycznych, związanych np. z miejscem reguł w systemie źródeł prawa handlowego.

2. Układ pracy, zastosowane metody badawcze, literatura przedmiotu

Recenzowana dysertacja składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy z nich, najbardziej obszerny dotyczy problematyki potraktowania reguł Incoterms jako źródła międzynarodowego prawa handlowego.

W rozdziale drugim Autor przedstawił poszczególne wersje reguł Incoterms, tj. od 1936 r. do 2010 roku. W rozdziale trzecim dokonano analizy reguł jako elementu umowy sprzedaży, a także relacji pomiędzy regułami Incoterms a Konwencją Wiedeńską o umowach międzynarodowej sprzedaży towaru z 1980 r. oraz wybranymi innymi regułami handlowymi (RAFTD i Combiterms). Ostatni rozdział dotyczy zastosowania reguł w zawieranych umowach międzynarodowej sprzedaży towarów. Układ pracy jest jasny i przejrzysty, odzwierciedlający charakter opracowania, które uwzględnia tak zagadnienia teoretyczne, jak i praktyczne dotyczące reguł Incoterms.

W opracowaniu zastosowane zostały typowe metody występujące w nauce prawa. Charakter opracowania sprawił, że częściej niż w innych pracach zastosowano metodę prawno-porównawczą. Należy jednak odróżnić wymienioną metodę od

posłużenia się obcą literaturą przedmiotu dla omówienia reguł Incoterms, stosowanych w kontraktach, w których jedną ze stron są polscy przedsiębiorcy. Podobnie specyficznie należy potraktować metodę prawnohistoryczną, albowiem przedstawione kolejne wersje reguł nie utraciły ważności. Rozważania historycznoprawne zawarte są w zasadzie w podrozdziale 1.6.1.

Zwraca uwagę wykorzystanie bogatej literatury przedmiotu, a zwłaszcza publikacji zagranicznych. Z jednej strony można stwierdzić, że nie może to wywoływać zdziwienia ze względu na temat opracowania, ale z drugiej strony należy podkreślić, iż liczba tych publikacji przewyższa publikacje w języku polskim. Ponadto, przywołane publikacje w języku polskim z reguły jedynie „wpadkowo” odnoszą się do tematu dysertacji doktorskiej. Publikacje zagraniczne najczęściej wprost związane są z omawianą problematyką. Zwraca także uwagę, iż wykorzystane są z reguły nowe opracowania zagraniczne. Nie spełniają one przy tym funkcji „ozdobnika”, ale umożliwiają prowadzenie zasadniczego wywodu merytorycznego.

Jako ostatnią zastosowaną metodę wymienia Autor metodę „empiryczną”, która „ogranicza się do przedstawienia i analizy konkretnych przypadków zaistniałych w praktyce obrotu”. Można w powyższym kontekście zwrócić uwagę na pewien problem powstały na tle wymienionej metody. Pełna dokumentacja zastosowanej metody wymagałaby podania konkretnych kontraktów, w których wykorzystano reguły Incoterms. Z drugiej strony ich przywołanie mogłoby zostać potraktowane jako naruszenie tajemnicy przedsiębiorstwa. Metody empiryczne niestety wyjątkowo są stosowane w nauce prawa. Moim zdaniem są one szczególnie uzasadnione w opracowaniach o takim charakterze, jak recenzowana dysertacja doktorska. Dotyczą one bowiem zagadnień, których regulacja prawna budzi poważne trudności interpretacyjne, a występujące w praktyce rozwiązania znacznie odbiegają od normatywnego wzorca.

3. Ocena merytoryczna pracy

Pierwszą podstawową tezą pracy jest stwierdzenie, że reguły Incoterms stanowią uzanse handlowe. Powyższy wniosek sformułowany został na podstawie

szczegółowych rozważań dotyczących źródeł prawa handlowego. Do źródeł międzynarodowego prawa handlowego zalicza się zwyczaje kupieckie oraz akty legislacji międzynarodowej. Wśród zwyczajów handlowych wyodrębnia się tzw. uzanse handlowe, które cechują się tym, iż zostały zebrane przez określoną organizację międzynarodową o ugruntowanej pozycji. W przypadku Incoterms organizację taką stanowi Międzynarodowa Izba Handlowa w Paryżu (MIH).

Rozważania zawarte w rozdziale pierwszym mają niepodważalne znaczenia dla generalnej problematyki źródeł prawa. W szczególności Autor odnosi się do relacji pomiędzy zwyczajem a prawem zwyczajowym a także do dyskusji dotyczącej zaliczenia prawa zwyczajowego do źródeł prawa (art. 87 Konstytucji wśród źródeł prawa pomija prawo zwyczajowe). Zawarte w rozdziale pierwszym rozważania stanowią wkład także do nauki teorii prawa. Brakuje mi jednak odniesienia do pojęć „ogólne zasady prawa” oraz „zasady słuszności”, które mogą stanowić podstawę rozstrzygnięcia sporu przez sąd polubowny, jeżeli strony go do tego wyraźnie upoważniły (art. 1194 § 1 k.p.c.).

Jak stwierdza sam Autor reguły Incoterms mają coraz szersze zastosowanie w obrocie krajowym. Powstaje pytanie, czy mogą zostać one zaliczone do krajowych zwyczajów handlowych, a także jakie są relacje pomiędzy zwyczajami w prawie handlowym krajowym i międzynarodowym. Czy w prawie handlowym krajowym można wyróżnić zwyczaje stanowiące odpowiednik uzansów handlowych?

Wydaje się, że rozdział pierwszy niepotrzebnie jest aż tak rozbudowany. Przykładowo, w podrozdziale 1.6. część informacji została powtórzona. Moim zdaniem rys historyczny i uwagi dotyczące terminologii, zawarte w tym podrozdziale, powinny znaleźć się na początku rozdziału pierwszego.

Rozdział drugi przedstawia wszystkie wersje reguł Incoterms, od 1936 do 2010 r. Wydaje się, że słownik pojęć powinien poprzedzać przedstawienie poszczególnych wersji. Wprowadzenie najnowszej wersji reguł nie oznacza, że wersje poprzednie nie mogą być stosowane. Warto podkreślić, iż omawiając poszczególne reguły z 2010 r. Autor wykorzystuje wcześniejszą literaturę. Być może dla przejrzystości wywodów należałoby omówić poszczególne reguły, które występują we wszystkich wersjach. Warto podkreślić, iż tytuł opracowania obejmuje wszystkie wersje reguł, a nie tylko wersję z 2010 r.

Jak wskazuje Autor reguły Incoterms, ażeby wywołały skutek prawny muszą zostać wyraźnie powołane w umowie, albowiem tak dalece ingerują w treść stosunku zobowiązaniowego. Jak stwierdza „reguły Incoterms mają charakter wyłącznie umowny i dla ich zastosowania konieczne jest wyrażenie woli stron stosunku zobowiązaniowego. Przeciwnie zdanie nadające Incoterms znaczenie norm prawa stanowionego jest zbyt daleko idące i nie uwzględnia autonomii woli stron stosunków cywilnoprawnych” (s. 134). Zgadzam się ze stanowiskiem, iż reguły Incoterms nie mogą być traktowane jak prawo stanowione. Uzasadnienie dla takiego poglądu dostrzegam jednak w tym, że reguły Incoterms nie stanowią prawa zwyczajowego, a jedynie uzans handlowy. Przesłankami, które pozwalają wyróżnić kategorię uzansów, spośród zwyczajów handlowych są ich rejestracja i ogłoszenie przez organizację cieszącą się międzynarodowym autorytetem. Autor zaliczył reguły Incoterms do tych zwyczajów handlowych, które będą stosowane, jeżeli taką wolę wyrażą strony kontraktu. Powstaje pytanie, czy taki charakter mają wszystkie uzanse handlowe? Reguły Incoterms stanowią jedynie jeden z rodzajów uzansów. Uzasadnienie, iż ich stosowanie zależy od woli stron, albowiem daleko ingerują w stosunek zobowiązaniowy pozostawia pewien niedosyt. Wydaje się, że wnioski jakie wyprowadza Autor na podstawie badań dotyczących reguł Incoterms można by rozciągnąć na wszystkie uzanse handlowe.

W rozdziale czwartym zajął się Doktorant praktycznymi problemami związanymi ze stosowaniem reguł Incoterms. Rozdział ten jest szczególnie cenny dla prawników przygotowujących projekty kontraktów międzynarodowych. Szczególnie wartościowe są rozważania zawarte w podrozdziale 4.4.1. zawierające katalog błędów popełnianych przez strony. Pewien niedosyt pozostawiają rozważania dotyczące skutków błędnego zastosowania reguł Incoterms zawarte w podrozdziale 4.4.2.

Nie budzą w większości zastrzeżeń tezy, które przez Autora zostały określone jako poboczne. Nie budzi wątpliwości dopuszczalność zamieszczenia danej reguły Incoterms we wzorcu umownym, formularzu umowy, czy regulaminie. Podobnie, występująca często w praktyce dopuszczalność modyfikacji reguł Incoterms. Tak samo należy potraktować postulat okresowej rewizji reguł ze względu na zmiany zachodzące w handlu międzynarodowym.

Niejasna jest jednak dla mnie teza dodatkowa zawarta w podrozdziale 4.4.2., zgodnie z którą „reguły Incoterms należy uznać nie za odrębną umowę, a jedynie

jako dodatkowe zastrzeżenie do niej. Jednak w określonych sytuacjach błędne zastosowanie reguły Incoterms w umowie sprzedaży może powodować nieważność całej umowy” (s. 224). Wcześniej jako podstawę nieważności przywołuje Autor art. 58 § 1 k.c., zgodnie z którym nieważna jest czynność prawna sprzeczna z prawem lub mająca na celu obejście prawa. Wydaje się, że analiza powinna dotyczyć skutków dla kontraktu błędu co do reguł Incoterms, a zatem zostać przeniesiona na płaszczyznę problematyki wad oświadczenia woli.

Poczynione uwagi mają charakter polemiczny i w niczym nie umniejszają wysokiej oceny opracowania. Jak wspomniano na wstępie temat dysertacji jest trudny. Zasadnicze niebezpieczeństwo, którego w znacznym stopniu uniknął Autor, sprowadzało się do „technicznego” omówienia problematyki reguł określanych przy pomocy skrótów, których nie potrafi odczytać większość prawników. Trafnie zauważył Autor, iż reguły Incoterms są stosowane w handlu międzynarodowym w sposób „automatyczny”, a zdarza się, że bez pełnego ich zrozumienia. Recenzowana dysertacja zawiera także część teoretyczną, która wyjaśnia charakter prawny reguł Incoterms. Podstawowa trudność polegała jednak na sposobie ujęcia tematu, który łączy nie tylko różne dziedziny prawa (w szczególności – prawo handlowe, prawo obligacyjne, prawo prywatne międzynarodowe, prawo międzynarodowe publiczne), ale również różne dziedziny wiedzy.

Nie można także pominąć wątku popularyzacyjnego. Naturalnie kontrakty międzynarodowe w dzisiejszych czasach nie są zjawiskiem rzadkim. Z drugiej strony zagadnienia prawne związane z ich zawieraniem, a następnie wykonywaniem, interesują wąskie grono praktyków, jak i teoretyków prawa. Mamy zatem do czynienia z niezrozumiałym zjawiskiem, a mianowicie instytucje prawne, które występują powszechnie, wpływając na sytuację ekonomiczną kraju, spotykają się z niewielkim zainteresowaniem badaczy. Recenzowana dysertacja z całą pewnością wypełnia powyższą lukę.

4. Ocena strony formalnej pracy

Strona formalna pracy zasługuje na pozytywną ocenę. Można jednak zgłosić drobne zastrzeżenia. Niepotrzebne jest w moim przekonaniu rozbieżność skrótów na „najczęściej przywoływane” oraz skróty „czasopism i serii wydawniczych”. Swoje uzasadnienie ma natomiast wyodrębnienie skrótów reguł Incoterms. Wydaje się, że w wykazie skrótów należało umieścić wszystkie skróty. Można zauważyć kilka błędów. Przykładowo, w wykazie skrótów czasopism nie ma skrótu – TGM, który oznacza czasopismo „Technika i Gospodarka Morska”. W wykazie skrótów skrót RPEiS odczytano jako „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny”. Powinno być „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”.

Zastrzeżenia budzi umieszczenie w wykazie bibliografii wybranej literatury krajowej oraz zagranicznej. W moim przekonaniu w bibliografii powinna zostać umieszczona cała wykorzystana w opracowaniu literatura.

Należy jednak podkreślić, że uchybienia formalne mają charakter incydentalny nie wpływając w żadnym stopniu na odbiór dzieła.

5. Konkluzja

Rozprawa doktorska napisana przez mgra Rafała Stanisława Skibę nt. „Reguły Incoterms i zasady ich zastosowania w stosunku zobowiązaniowym” odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz. 595). Wnoszę zatem o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

